

Akademik prof. KIRIL MILJOVSKI

RAZMIŠLJANJA O SUPERIORNOSTI I INFERIORNOSTI DRUŠTVENO-EKONOMSKIH SISTEMA

Izgleda da je lakše razmišljati nego dati argumentiran odgovor na pitanje o superiornosti ili inferiornosti postojećih društveno-ekonomskih sistema koje možemo, u jednom uprošćenom vidu, podeliti na kapitalistički i socijalistički sistem. Smetnje na putu približavanja objektivnom odgovoru su višestruke, bilo da se radi o nedovoljno kritičkoj svesti istraživača, o uticaju indoktrinacije koja je svuda prisutna, o opcijama koje su prihvaćene u mladosti pa smo im privrženi i onda kada se njihova fundiranost ne potvrđuje u činjenicama života, ili o uticaju propagandne literature koja dokazuje da je ovaj naš svet najbolji od svih mogućih svetova, dok je onaj drugi svet apsolutno inferioran uprkos njegovom izgledu, itd. itd. O ovoj temi razmišlja se uporno i na svim stranama sveta, iako se o njoj manje piše, a najmanje nepristrasno.¹ Naša razmišljanja imaju za cilj da ukažu na glavne, neuralgične tačke u funkcioniranju našeg sistema koje se sada javljaju kao smetnje na putu kojim se kreće jugoslovenski tip socijalističkog društva.

Da bi se odgovorilo na pitanje o superiornosti (odnosno inferiornosti) socijalističkog, odnosno kapitalističkog sistema, moraćemo razlučiti sisteme na dva njihova sastavna dela, na *vlasništvo* nad sredstvima za proizvodnju i na *upravljanje* , korišćenje ovih sredstava u proizvodnji, odnosno u privređivanju. Podela je veoma gruba, ali i dovoljna da se dobiju prvi elementi za upoređivanje ova dva sistema.

---

¹ Sovjetski ekonomist profesor Александр Корягин u vezi s ovom temom piše: „Odnosi društvenog vlasništva i planiranja stvaraju osnovu trajnog dinamičnog razvoja socijalističke narodne privrede. Planski razvoj socijalističke privrede javlja se kao *objektivna mogućnost* društva pri korišćenju na primer jednakih sredstava postizanja većih rezultata nego u kapitalizmu. Ali mogućnost treba stalno ostvarivati i raspoložive (?) prednosti privoditi u akciju“, (Вопросы экономики — 12, Москва, 1982, стр. 3—4). Problem je upravo u tome kako objektivne mogućnosti i prednosti pretvoriti u stvarne prednosti.

Možemo odmah reći da vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju i mogućnost planskog rukovođenja privredom, koje iz toga proizilazi, predstavljaju glavnu, bitnu prednost socijalističkog društveno-ekonomskog sistema. Ovakav karakter produkcionih odnosa omogućuje, između ostalog, da akumulacija (tj. sredstva budućeg razvoja), nije ograničena ni privatnom voljom vlasnika, ni njegovim privatnim interesima, nego ostaje na raspolaganju celom društvu. Sa kvantitativnog aspekta teoretski je moguća koncentracija i centralizacija akumulacije i njeno usmeravanje na bitne pravce razvoja društva. Ove prednosti socijalističkih produkcionih odnosa ispoljile su se snažno, osobito u prvim decenijama obnove i razvoja naše zemlje, omogućile su visoke stope rasta i pokrenule nova pitanja: šta je zapravo društveno vlasništvo i akumulacija, je li to akumulacija kojom raspolaže čitavo društvo oličeno u državi, ili u udruženom radu ili je to praktički vlasništvo datog radnog kolektiva, ili je možda neki kombiniran tip vlasništva, u teoriji neprecizno definiran, a u praksi uvek u opasnosti da inklinira grupnoj svojini. Međutim, nezavisno od oblika u kojima se javlja, društveno vlasništvo predstavlja prednost u odnosu na različite oblike privatno kapitalističkog vlasništva, i ovim delom socijalistički sistem predstavlja superiorni tip društveno-ekonomskog sistema.

Drugi sastavni deo socijalističkog sistema jeste *korišćenje, upotreba*, odnosno *upravljanje* društvenim sredstvima za proizvodnju. Izgleda da je socijalistički sistem, nezavisno od toga da li se radi o »realnom« ili samoupravnom socijalizmu, u ovoj komponenti pokazao najpre nesigurnost i kolebanje, a onda gubljenje prednosti u odnosu na kapitalistički. Analiza ovog sastavnog dela socijalističkog sistema mora, između ostalog, da odgovori na sledeća pitanja: *kako* se upravlja socijalističkim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju, *ko* upravlja ovim sredstvima (direktor u okviru plana u »realnom« socijalizmu, radni kolektiv u samoupravnom), *kako i gde* se postavlja odnosno vrši izbor upravnog rukovodećeg tela organizacije udruženog rada ili preduzeća. U analizi ove grupe komponenata funkcioniranja ćelija privrednog organizma, zanemaruje se materijalna osnova proizvodnje i privređivanja (uključivo i vlasništvo), a razmatra se organizacija privređivanja koja zavisi, pre svega, od kvaliteta ljudskog faktora. Osnovno pitanje koje se tu postavlja jeste da li je socijalistički sistem, u oblicima u kojima se danas javlja, sposoban da izabere odgovarajuće rukovodeće timove dorasle da se uhvate u koštac sa složenim procesom upravljanja, sa stalnim nepredvidivim izmenama u nekoj od karika proizvodno-prometnog procesa ili monetarno-finansijskog sistema. Iz ovoga sledi podpitanje: u kojoj je meri socijalističko društvo kadro da menja ova rukovodeća tela ako se u praksi pokažu nedorasli zadacima rukovođenja. I najzad, u kojoj je meri moguće vršiti izbor i zamenu rukovodećih kadrova na *nepristrasnoj osnovi*, tj. na bazi *radnih dosijea* za rukovodioce koje će sadržati osnovne pokazatelje o preduzeću (rast ili stagnaciju produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti, kretanje dohotka i ličnih dohodaka, kretanje izvoza i uvoza itd.) pri čemu bi se poseb-

no izdvojili objektivni uslovi poslovanja preduzeća od ličnih, radnih i stručnih kvaliteta rukovodilaca, njihove inicijativnosti i organizacionih sposobnosti, smisla za inovacije, i dr.

Sada smo se približili odgovoru na pitanje prednosti postojećih društveno-ekonomskih sistema. Socijalistički sistem, kako smo već rekli, neosporno je superioran u onom svom delu koji se odnosi na vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju čiji socijalistički karakter otkriva velike mogućnosti širokog i ubrzanog rasta proizvodnih snaga privrede i razvitka društva u celini. Vladajući oblici organizacije socijalističkih privreda, obratno, pokazuju se inferiornim u onom delu koji se odnosi na upravljanje i rukovođenje proizvodnjom i privređivanjem, jer nisu uveli i razvili siguran, efikasan, svrsishodan i logičan sistem izbora i selekcije privrednih (i neprivrednih) kadrova. Neuspeh u selekciji rukovodećih kadrova sprečio je da se u dovoljnoj meri iskoristi stvaralačka snaga, inicijativa i moralne potencije radnih ljudi u našem sistemu samoupravljanja, koje bi same po sebi morale ostati naša najsigurnija uporedna prednost. Neodgovarajući oblici organizacije i rukovođenja privredom doveli su do toga da je ona pogođena u dvostrukom smislu. Iako je po društvenom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju bila predodređena da postane planska privreda par excellence, ona stalno gubi planska obeležja, jer se nije pozabavila nijednim magistralnim pitanjem razvoja. Tako su energetika, sirovine, stanovništvo, zaposlenost i regionalni razvoj ostali izvan uticaja planskog usmeravanja. Tako je sistem, koji počiva na društvenom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju, i koji je tim obeležjem imao sve uslove da postane prevashodno planski sistem, svakim danom postajao sve manje planski. S druge strane, i tržišna komponenta sistema se stalno deformirala i slabila, tako da su zakone tržišta sve šire zamenjivala rešenja savezne i republičkih zajednica za cene. To je dovelo do toga da je cela privreda okrenuta rešenjima zajednica za cene, umesto da bude okrenuta proizvodnji i produktivnosti rada. Gubeći planska obeležja naš privredni sistem je gubio i tržišne karakteristike.

Iz ovoga izlazi da su u socijalističkoj privredi sadržana i obeležja superiornosti i crte inferiornosti. Ako u razmatranje unesemo *vremensku dimenziju*, utvrdićemo da se odnos između prednosti i slabosti, superiornosti i inferiornosti menjao u toku vremena. U prvoj fazi razvitka, u prvim dvema decenijama, čini se da su prednosti socijalističkog sistema bile naglašenije. Prednosti socijalističkog vlasništva dolazili su jače do izražaja, jer je privreda bila manje razvijena i manje razučena, pa je upravljanje, »gazdovanje«, bilo jednostavnije i lakše. Ovome treba dodati elan oslobođenja, radni entuzijizam masa nastao iz vere da se sa socijalizmom može i nebo osvojiti, veća odgovornost i zalaganje rukovodećih ljudi u privredi koji su revolucionarnu etiku preneli i u privređivanje kad već nisu mogli preneti znanje i iskustvo. Kako je privreda postajala razvijenija i razučenija, kako su napušteni prirodni oblici i kako se prelazilo na vrednosne oblike, dakle na složenije i na protivrečnije odnose i evaluacije, tako je upravljanje privredom postajalo teže. To su bile

objektivne promene svojstvene procesu rasta i razvitka. Ovaj proces razvoja nije pratila stvaralačka misao. Jedan deo upravljačkog sloja, bez kontrole radnih masa, postajao je upravo zbog toga samouveren, nije tražio ravnopravnu saradnju nauke, a tamo gde je bio uspostavljen nekakav odnos, pretvarao se u odnos dominacije upravljačke strukture koja je postajala sve više uverena da mnogo zna ili da sve zna. Ovo osećanje se »potvrđivalo« u onoj meri u kojoj je uticaj radnih masa bio slabiji. Tako se stvarao, i brojčano rastao, novi upravljački sloj koji je poprimao navike, način mišljenja i postupanje *birokratskog sloja*, koji je postao samouveren, okrenut samo prema gore, nemoćan i nezainteresiran za privredne inicijative, ali sposoban da ih spreči, odloži ili komplicira. Po prirodi stvari, ovaj rast birokratije zahvatao je više privrednu administraciju, a manje operativno rukovodstvo u osnovnim organizacijama udruženog rada. Dokle je proces stigao? Ako se naša privreda ipak kreće, ako je pre par godina znala da beleži i visoke poene rasta, to je dokaz da birokratska korozija nije zahvatila čitav privredni organizam.

Ako stvari teku kako teku, onda će se prednosti socijalističkog sistema postepeno topiti i gubiti na značaju (to su u glavnom prednosti koje proizilaze iz socijalističkog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju), dok će slabosti upravljanja i organizacije privrede dolaziti sve oštrije do izražaja, tako da bi se na kraju ovo protivrečno kretanje moglo svršiti globalnom inferiornošću socijalističkog privrednog sistema.

UGROŽENOST PLANSKE I TRŽIŠNE KOMPONENTE PRIVREDNOG SISTEMA

Mi smo definirali našu privredu kao tržišno-planski ili plansko-tržišni sistem, ali nismo jasno razgraničili dejstvo jednog i drugog tipa privređivanja. Česte administrativne intervencije derogirale su njegovo plansko funkcioniranje ili ugušivale uticaje tržišnih snaga. Na kraju, kao da je privreda dobila nov kvalitet: ona je postala u znatnoj meri neplansko-netržišna ekonomija i ostala izložena dejstvu administrativnih intervencija.

Tržišna komponenta bila je ugrožena na više načina. Najpre time što nisu likvidirana ili proizvodno preorijentirana preduzeća koja godinama proizvode gubitke, niti su njihova upravljačka tela eliminirana i zamenjena, uprkos dokazane rukovodne nedoraslosti; dalje, tržište ostaje zatvoreno, odnosno parcelizirano, uprkos ustavnih i zakonskih odredaba i svečanih proklamacija o jedinstvenom jugoslovenskom tržištu. Pored toga, tržište je zaštićeno visokim carinskim i necarinskim barijerama, što olakšava parazitizam, omogućuje regionalno prelivanje dohodka i ovekovečuje nisku produktivnost domaćih proizvođača. Netržišni karakter privrede osobito se manifestirao u domenu formiranja cena, gde administracija iz

zajednica za cene širi polje dejstva nad rastućim brojem robnih masa.²

Međutim, sužavanje prostora za dejstvo tržišnih snaga nije ojačalo *plansku komponentu* privrede. Izvan dejstva plana ostali su oni sektori društveno-privrednog razvitka koji se nisu smeli ostaviti uticaju tržišne stihije. Tako je razvoj *energetike* bio zapostavljen, te je odsustvo elementarnog predviđanja dovelo do znatnih restrikcija u potrošnji električne energije sa teškim posledicama u proizvodnji i ne manje teškim posledicama u životu građana. To isto važi i za odsustvo planskog predviđanja i razvoja *sirovinske* osnove zemlje. Uticaj plana je izostao i u domenu demografske politike, te nisu predložena rešenja za protivrečne pojave u njemu, gde jednovremeno, ali prostorno razdvojeno postoji eksplozivni rast stanovništva, čije su granice biološka izdržljivost žene, a s druge strane opadajući rast, koji je ispod linije proste reprodukcije *stanovništva*. Plan je zatajio i u predviđanju porasta *nezaposlenosti* i u predlaganju mera za njeno smanjenje. Sasvim je zatajio uticaj plana na regionalni razvoj, jer su se razlike u *regionalnoj razvijenosti* povećale, umesto da se smanje, što je moralo da se desi jer se merio samo priliv sredstava u nerazvijene regione, a ne i odliv sredstava uz pomoć sistemskih mera (kontrolirane i slobodne cene, carinska i necarinska zaštita, fond za izvoz opreme i brodova). Ovi primeri pokazuju da je planska komponenta u našoj privredi bila skoro bez dejstva, jer nije mogla ništa bitno da izmeni u onome što je njeno prevashodno polje dejstva — menjati *strukturu* privrede i uticati na odgovarajuće izmene u stanovništvu.

TENDENCIJA KA BIROKRATIZACIJI

Sada je već jasno da su mnogobrojne slabosti naše privrede vezane za pojavu, širenje i jačanje uticaja birokratije. Ona nije homogen društveni sloj, niti je jasno razgraničena od ostalog dela društva, koji se ne bavi fizičkim radom. Birokratizam nije neki poseban jugoslovenski fenomen, niti predstavlja pojavu ograničenu na socijalističke sisteme različitih oblika. Birokratija, kao društveni sloj, i birokratizam kao stil rada, kao način života, pa i kao pogled na svet, postoji i u kapitalističkom svetu, sa nekim posebnim odlikama: on je zahvatio neprivrednu sferu, a infiltrira se i u privredne tokove u meri u kojoj nastaju privredni giganti i u kojoj je konkurencija zamenjena različitim oblicima monopola. Kapitalistički sistem XIX i početkom XX veka bio je u domenu privređivanja zaštićen od birokratske infiltracije dejstvom profita koji bi se uvek smanjivao u meri u kojoj je rastao broj neproizvodnih radnika koji su često i nekorisni sa stanovišta kapitalista jer smanjuju »*pro rata*« njegov profit, a i sa stanovišta privrednog razvoja.

² Najbolju potvrdu za ovo dala je predsednica Izvršnog veća SFRJ u izjavi u kojoj se kaže da su „kod nas cijene administrativno regulirane već najmanje deset godina“, NIN, 17. IV 1983, str. 7.

U našem sistemu možemo grosso modo razlikovati dva tipa birokrata. Prvi tip je birokratija šaltera, koja je opasna jer je brojna. Njeno je geslo, i životna filozofija: učinite manje nego što je potrebno ili moguće, zakasnuti na posao uvek kad je to moguće, otići sa posla pre isteka radnog vremena uvek kada se to tolerira, biti nezainteresiran za posao za koji si plaćen i za ljudska bića koja su zainteresirana za rezultate ovog rada, biti bez ambicija da se postigne više i bolje, biti bez želje za profesionalnom afirmacijom i promocijom, itd. Na ovom beamterskom stilu i načinu rada izrasta psihologija ravnodušnosti prema ljudima kojima je namenjen taj rad i ravnodušnost, uopšte, prema kretanjima društva, ukoliko to nema direktan uticaj na lični materijalni interes. Ovaj vid birokratije nazvali bi *birokratijom šaltera* ili birokratijom »dodi sutra«. Po svome ravnodušnom odnosu prema svetu koji je okružuje i koji treba da opslužuje, ova je birokratija internacionalna. Njena jugoslovenska posebnost je slaba organiziranost njenog posla, odsustvo kontrole odozgo nad njenim radom, odsustvo uticaja građana nad njenim funkcioniranjem. Boljom organizacijom njenog funkcioniranja, pre svega uprošćenošću njenog rada i, osobito, efikasnom kontrolom izvršenja, mogle bi se svesti negativne posledice na tolerantne razmere, i to je zadatak koji svako, osobito socijalističko, društvo može i mora postaviti pred sebe i rešavati. Dobiti civiliziranu, evropeiziranu, discipliniranu birokratiju šaltera bio bi za naše prilike ozbiljan korak napred.

Drugi vid birokratije je *birokratska vrhuška*, malobrojna, ali veoma značajna, jer drži ključne pozicije u ekonomiji i društvu. Ovaj vid birokratije može naneti znatne štete na dvostruki način: onim što čini i onim što propušta da učini. Sfere pogrešnih akcija su različite, ali su se osobito izrazile u domenu investicija. Kad se neznanje ujedini sa megalomanijom, onda su pogrešne investicije pravilo, ne izuzetak. Iza svake pogrešne investicije stoji neki vrhunski (republički) birokrata koji je za života hteo da sebi podigne spomenik »dalekovidosti« i odbijao da sluša upozorenja stručnjaka koji su se usudili da dovedu u sumnju korisnost datog objekta. U ovom stilu rada — nema regionalnih razlika. Ako ih ima, one se svode na to da je u nekoj republici ili pokrajini glas stručnih i naučnih krugova mogao doći više, a u drugim manje do izražaja i uticaja. — Parceliziranost jugoslovenskog tržišta, uprkos ustavnih odredaba o jedinstvenom tržištu, je isto tako delo birokratskih (republičkih i pokrajinskih) vrhuški i neuspešnih tehnobirokrata u privredi. I tu nema bitnih »principijelnih« regionalnih razlika u tendenciji zatvaranja tržišta, a one koje su se ispoljile svode se na to da ova republika ili pokrajina može više da se zatvori, a da ne ugrozi bitno snabdevenost »svojih« građana, a ona druga je više ograničena zbog svojih slabijih mogućnosti samosnabdevanja. I tako smo dopustili da se pojavljuje kao realna činjenica tendencija ka republičkoj i pokrajinskoj privrednoj autarhiji. Umesto uključivanja u međunarodnu

podelu rada, dobili smo regionalnu autarhičnost privreda u istoj (maloj) zemlji.³

Drugi način ispoljavanja birokratizma je da propušta da učini na vreme ono što se moralo učiniti bez odlaganja. Sporost u sagledavanju problema, sporost u otkrivanju tehnoloških inovacija, zakašnjenje u njihovoj primeni, naglašena sporost u primanju i prilagođavanju izmenama u svetskoj razmeni roba i usluga, to je *suštinsko obeležje* našeg privrednog sistema. Njegovi koreni se nalaze u porastu birokratskih snaga u privrednoj administraciji i u tendencijama da se birokratski duh proširi na samu privredu, a birokratski elementi urastu u njeno tkivo. Najbolji primer za to je skok cena nafte koji je nastao početkom sedamdesetih godina. Mi smo, za razliku od razvijenog Zapada, zakasnili desetak godina da ocenimo ekonomski značaj ove pojave, da orijentiramo naš izvoz roba i usluga na područje Bliskog Istoka, da zahvatimo, makar i mali deo, petrodolarske »mane« i smanjimo eroziju naših deviznih potencijala koja je nastala i još traje. S druge strane, birokratizam savezne i republičke vrhuške, posle deset godina od početka petrolejske krize, još nije operacionirao sistem zamene skupog uvoznog goriva domaćim gorivom. Zakašnjenje u vezi sa naftom nije slučajan propust, nego je *ispoljena zakonitost* sistema zahvaćenog birokratskom korozijom. Zakašnjenje u sagledavanju privrednih fenomena i sporost u reagiranju na njih, to su imanentne pojave privrednog sistema koje odražavaju zakonitost u postojećim oblicima socijalizma. Naš vid socijalizma, za razliku od drugih postojećih oblika socijalizma, sadrži mogućnost za savladavanje ove bolesti (samostalnost preduzeća, tržišno proveravanje produktivnosti rada, samoupravljanje). Sasvim je drugo pitanje da li će se ove mogućnosti pretvoriti u stvarnost. »Sporost u sagledavanju pojava i reagiranju na njih«, je li to dijagnoza bolesti od koje se umire? Ne, od ove bolesti se ne umire, nego se *zaostaje* u razvoju, a sam sistem klizi u pravcu inferiornosti.

U prirodi je birokratije da ne žuri i da stalno zakašnjava, da deluje sa mentalitetom matičara koji nema razloga da žuri, jer rađanja, venčavanja i umiranja slede izvestan nepromenljiv vremenski redosled.

Ova nesposobnost birokratije da na vreme otkrije probleme i nove pojave, osobito da na vreme donese odgovarajuća rešenja, u mirnim prilikama se teže primećuje. Zbog toga se postepeno klizanje birokratije u imobilizam u »normalnim« prilikama jedva može primetiti: ono je najpre polagano, skoro neprimetno, te izgleda nepostojeće, a zatim znatan broj ljudi iz neprivredne sfere, zahvaćen birokratskim načinom mišljenja, nije zainteresiran da otkrije to klizanje i da traži rešenja. Ovom razlogu treba dodati još jedno obeležje birokratizma: kada on izraste na socijalističkoj osnovi, još je sposo-

³ Autarhičnost je zahvatila i poljoprivredu. Regioni koji zbog klimatskih i pedoloških uslova daju za 20—30% slabije prinose po hektaru u proizvodnji žitarica, a 40—50% veće prinose u proizvodnji voća, povrća, grožđa, napuštaju ovu proizvodnju gde imaju vanredne prednosti i orijentiraju se na žitarice — zbog samosnabdevanja.

ban da rešava izvesne važne društvene probleme: da podiže nivo obrazovanja, da proširuje i lagano poboljšava zdravstvenu zaštitu, da obezbeđuje penzijsko osiguranje, makar i na nivou veoma skromne penzije, da razvija mrežu kulturnih institucija, da sporo, ali ipak podiže životni standard, itd. Izgleda da u ovim sferama društvenog života koje se odnose na raspodelu i koje ne zahtevaju česte i korenite reforme, sistem, ovakav kakav je, dozvoljava neko kretanje napred. Obratno, u sferama života koje traže stalne promene i usavršavanja, osobito u proizvodnji i privređivanju, prelazak sa zastarelih metoda privređivanja na nove, adekvatnije oblike organizacije privrednih tokova i sve to u situaciji tehnoloških revolucija koje stalno teku u ovim sferama privrednog života, postojeći sistem je dokazao svoj restriktivni i *usporavajući karakter*. Postojećim oblicima socijalizma, upravo zbog znatnog uticaja birokratske strukture, više odgovara stanje sporijeg razvitka nauke i tehnike, jer takav razvoj dopušta i njihovu sporiju primenu u privrednom životu. Izgleda da je od svih životnih refleksa birokratije samo jedan refleks ostao živ i usavršio se: održati se na visokom položaju i pored dokazanih profesionalnih nesposobnosti.

Pitanje može li se društvo osloboditi birokratije ili »otkupiti se« od birokratije, svodi se na pitanje može li društvo iz jednog stanja kvazi-imobilizma preći na oblik koji omogućuje i podstiče brži razvitak, svestranije korišćenje znatnih radnih, stručnih, intelektualnih i naučnih potencijala ove zemlje. Prosta zamena jedne birokratske strukture drugom, beskorisna je ako predhodno nisu utvrđeni kriterijumi za izbor i fiksirani metodi proveravanja rukovodećih kadrova u privredi i društvenim delatnostima u toku izvršenja visoke funkcije. Sačuvati socijalističke osnove društva i dalje ih razvijati upravo kao socijalističke zahteva smišljen, dugoročni napor koji će najpre otkloniti smetnje na putu poboljšanja selekcije kadrova i iznalaziti nove kriterijume u njihovom izboru, proveravanju i oceni.

ODGOVORNOST UPRAVLJAČKE STRUKTURE

Svako moderno društvo, zbog složenog sastava, mora imati svoje upravljačke grupe, upravo onako kao što simfoniski orkestar, zato što je složen, mora imati svoga dirigenta, o čemu je Marks pre više od stotinu godina pisao. Nije dakle sporna potreba upravljačke strukture na nivou opštine, republike, pokrajine i federacije — sporan je način na koji će se osigurati i proveravati njena stručna kvalifikiranost, organizatorska sposobnost i osobito, njena savesnost u radu i odgovornost. Kroz rukovodeća tela, od opština preko republika i pokrajina do federacije, prošlo je na hiljade ljudi koji ničim nisu dokazali da imaju najnužnija znanja o dužnosti koju su preuzeli, nisu dali nijednu novu ideju o tome kako unaprediti sektor kojim rukovode, nisu ostavili nikakav trag iza sebe i niko ih se ne seća, kao da ih i nije ni bilo. *Stručna kompetentnost i organizatorska sposobnost*, nisu uzimani u obzir prilikom izbora i promocije kadrova na važne

funkcije, a *odgovornost* već izabраних funkcionera za posao koji se vrši ili se nije tražila ili se nije uopšte postavljala. Upravo to odsustvo odgovornosti, dovelo je do toga da se niko nije smatrao nedoraslim za visoku funkciju koja mu je u izgledu, niko nije pomislio da je odbije zbog sopstvene profesionalne nekompetentnosti ili organizatorske nedoraslosti. Iz istih razloga se ne pamti da je neka vlada, ili neki ministar te vlade, odgovarala u skupštini i pala zbog odsustva minimalnih radnih i profesionalnih kvaliteta. Nagomilani vanjski dugovi (iza leđa javnosti), duboka energetska kriza, inflacija koja godinama dvostruko ili trostruko prevazilazi ono što se u rezolucijama utvrdilo kao obaveza, nisu povukli ni demisije vlada ni izglasavanje nepoverenja. Kod ovoga nije bez važnosti da li se ova odgovornost utvrđuje u skupštini ili u forumima društveno-političkih organizacija — važnije je da je nema. Ova neodgovornost u praksi saveznih izvršnih veća se onda generalizirala kao opšta neodgovornost izvršnih veća republika i pokrajina do opština, i obuhvatila i privredni i neprivredni sektor društva. Uvođenje odgovornosti kao instrumenta rukovođenja, ali ne samo kao pravne formule, nego kao dejstvujućeg, svuda prisutnog instrumenta od Savezne skupštine i saveznih organa, do opštinske skupštine i do osnovne organizacije udruženog rada, to je ono s čim treba započeti društveno-ekonomski, pa i moralni preobražaj.

Ne treba imati nikakvih iluzija o teškoćama koje stoje na putu ovog preobražaja, ma koliko bili svesni da je on neizbežan ako želimo da se izvučemo iz hroničnih teškoća. Kod birokratizma šaltera treba voditi borbu protiv navika, lenjosti, ravnodušnosti, nezainteresovanosti, koje imaju masovni karakter i neku istorijsku podlogu u nasleđenoj polunaturalnoj poljoprivrednoj i zanatskoj strukturi starog društva, ali su se izgradili kao masovni mentalitet upravo onda, kada su zemljoradnici prešli u industriju i u činovnike. Sto se tiče birokratizma vrhuške, znatan njen deo će se svesno, iako ne otvoreno, suprotstaviti izvršenju korenite izmene, kojom bi radna sposobnost i kvalificiranost postali stvarni kriterijumi promocija, a odgovornost za rezultate rukovođenja postane stvarna. Refleks samoodbrane radi zaštite ličnih interesa vezanih za visoke položaje dolazi neposredno do izražaja. Ovde samo napominjemo da šteta za društvo ne nastaje toliko zbog visokih ličnih dohodaka i drugih materijalnih privilegija upravljačkog sloja, nego uglavnom, zbog njegove nekompetentnosti i zbog fakta da nije odgovoran ni zato što donosi pogrešne odluke, a još manje zbog toga što ne donosi odluke koje su neophodne i neodložne.

ODSUSTVO ORGANSKE POVEZANOSTI NAUKE I PRIVREDE

Privreda nije pokazivala veliki interes za saradnju sa naukom. Ali ni »društvo«, tj. rukovođee strukture društva nisu pokazale želju da uspostave veze društvo — nauka, privreda — nauka. Privredi se »žurilo«, pa je rađe kupovala licence (i primala teške oba-

veze u odnosu na prodavca), nego da saraduje sa domaćom naukom. Stručni nivo rukovodećih ekipa u privredi u prvo vreme nije bio takav da je olakšavao da se shvati potreba saradnje privrede i nauke. Sadašnji porast visokostručnih kadrova u organizacijama udruženog rada možda će olakšati shvatanje da je trajna saradnja pretpostavka bez koje nema dugoročnog razvitka. Ali i na širem, društvenom planu, nedostaje saradnja nauke i politike. Mala finansijska izdvajanja za razvoj nauke, mnogobrojne, patuljaste naučne institucije nesposobne za rešavanje značajnijih naučnih problema, odsustvo narudžbi upućenih nauci, slab interes da se naučne studije, kad su već izrađene, razmotre, ocene, odbiju ili prihvate, i ako se prihvate da se primene; odlazak jednog dela mladih kadrova u inostranstvo, ugašena sredstva za naučnu literaturu i časopise — sve to, i mnogo toga, pokazuje da nisu uspostavljene sprege: nauka — društvo i nauka — privreda. Umesto sprege privrede i nauke, svaka se od njih kreće vlastitim putanjama, koje se retko ukrštaju, što neminovno dovodi do usporavanja razvitka i jedne i druge. Bez stalne i žive veze između nauke, društva i privrede, nauka gubi potsticaje i dezorijentirana je u pogledu društvenih i privrednih prioriteta tj. u pogledu poželjnog pravca kretanja društva. Odsustvo organiziranosti nauke dovelo je do toga da se znatan deo, i to najsposobnijih kadrova, onih sa univerziteta, nedovoljno koristi za naučni rad, bilo zbog prevelikih nastavnih obaveza sa nesrazmerno velikim brojem studenata, bilo zato što je odvojen od laboratorija, zavoda, instituta, koji su često izvan univerziteta. Naučni rad kadrova sa univerziteta često se pretvara u privatnu stvar, u pitanje ličnih opcija, želja, mogućnosti i ambicija, umesto da se lične mogućnosti i želje povežu sa društvenim potrebama i prioritetima.

Postavlja se pitanje zašto se ipak ne uspostavi saradnja između nauke i politike, ako smo svesni da bi takva sprega bila veoma generička i korisna za društvo i nauku. Ovo je pitanje veoma važno upravo u naše vreme u kome nauka postaje sve više odlučujuća proizvodna snaga za ekonomski, i ukupni, razvoj društva. Jedan od razloga je verovatno u tome što se nije shvatila rasteća važnost nauke u savremenom životu. Drugi razlog, prozaičniji ali veoma važan, je u bojazni da bi svestrani razvitak nauke mogao dovesti u sumnju neka ukorenjena, zastarela, prevaziđena, nenaučna gledanja, čiji su nosioci ovi ili oni delovi rukovodećeg establišmenta. Pitanje saradnje politika »rešava« kompromisno: privlači (na privremeni rad) onaj deo naučnih radnika koji usvaja ili se pravi da usvaja sve »sve-te istine«, tj. vladajuće stavove, a drži na distanci druge naučne radnike, uglavnom one koji postavljaju uznemirujuća pitanja ili predlažu ozbiljne izmene privrednog sistema i gledanja na razvoj.

NEDOVOLJNA RADNA MOTIVIRANOST

U pogledu radne motiviranosti nema teoretskih razilaženja jer se svi slažemo da princip nagrađivanja prema radu treba da bude

osnov na kojoj se podiže zgrada raspodele u onom delu koji se odnosi na životni standard trudenika. Odsustvo radne motiviranosti nastaje zbog neprimenjivanja ovog principa. Tako smo u praktičnoj primeni dospeli do jednog sistema koji se ne može logički braniti, koji je krajnje destimulativan i kome nema ravnog po besmislenosti u planetarnim razmerama. Odstupanje od proklamiranog principa raspodele prema radu ne može se pravdati skromnošću našeg nacionalnog dohotka po stanovniku. Na svakom nivou nacionalnog dohotka može se izgraditi sistem nagrađivanja koji je u sebi logičan i stimulativan, i sistem koji to nije. Posebni interesi ove ili one privredne grupacije, ovog ili onog regiona ili čak opštine, doveli su do sadašnjeg sistema nagrađivanja kojem je nepravdičnost jedna njegova ružna strana, a odsustvo dohodovne radne motiviranosti njegova druga i to štetna strana. Za jedno društvo, koje čini velike napore da se izvuče iz nasleđene privredne zaostalosti, stvoriti stimulativni sistem nagrađivanja znači pokrenuti veliku armiju rada na takvo radno zalaganje, koje će masovnošću skratiti put do srednje (prosečne) evropske razvijenosti. Pored fakta da realni sistem nagrađivanja odstupa u masovnoj primeni od sistema nagrađivanja prema radu, on nema ni potrebnu selektivnost koja bi odgovarala sadašnjoj fazi razvitka. Ova faza razvitka je karakteristična, više nego sve prethodne faze, po naučno-tehničkim revolucijama koje u obliku talasa zahvataju sad ovaj, sad onaj sektor privrede, sustižući se i pojačavajući preobražavajuće efekte svoga delovanja. Takav karakter razvoja morao bi imati bar dve posledice u društvenom životu: prvu, da dovede do bolje organizacije i bolje opremljenosti naučnog rada, i drugu, da ova »substantia grisea«, ovaj intelektualni rad bude tako nagrađen da se naučni radnici mogu potpuno posvetiti naučnim projektima i studijama. Sadašnji sistem raspodele ne rešava prvi zadatak, a vladajući sistem nagrađivanja olakšava eroziju mladih naučnih kadrova u inostranstvo.

NEADEKVATNA KADROVSKA POLITIKA

Izbor kadrova uopšte, i posebno selekcija rukovodećih privrednih kadrova, jeste jedno od centralnih pitanja privrednog i društvenog razvoja. Mi smo o ovom pitanju već pisali, pa ćemo ovde nešto ponoviti radi celine odgovora i nešto novoga dodati. Ako se govori o tipičnim pojavama, ne o izuzecima i ne o pojedinačnim slučajevima, onda selekcija privrednih i neprivrednih kadrova počiva manje na principu sposobnosti i kompetentnosti, a više na prilagodljivosti i poslušnosti kandidata.⁴ U onoj meri u kojoj deluju zakoni tržišta, nesposobnost privrednih kadrova može se ipak objektivno

⁴ Sa birokratskog stanovišta najbolji su oni kadrovi koji u sebi ujedinjuju sposobnost i poslušnost. Budući da je malo ovakvih kadrova, tj. malo je sposobnih kadrova koji će dugo vremena biti gotovi da prihvate, zbog poslušnosti, neadekvatna rešenja, to se odnos između sposobnih i poslušnih stalno menja u korist poslušnih.

utvrditi u obliku pretrpljenih gubitaka ili smanjene akumulacije. Personalna posledica dokazane nesposobnosti ne javlja se u obliku eliminiranja sa rukovodećih funkcija, nego u obliku premeštanja na drugo rukovodeće mesto u drugoj privrednoj organizaciji, i tako redom do penzioniranja. U neprivrednoj sferi ne deluju objektivni zakoni tržišta, tako da jedan visoki funkcioner može decenije da provede na rukovodećim mestima a da se ne otkrije njegova nesposobnost za rukovodne funkcije. Ako ovakav vid selekcije obuhvati kadrovsku politiku i u privredi i u neprivrednim delatnostima, onda su posledice takve da su društveni efekti privrede i neprivrede stalno ispod kreativnih, misaonih, organizacionih, radnih, jednom reči stvarnih mogućnosti jednog društva.

Pogrešnoj selekciji privrednih kadrova ide na ruku i fakt da se izbor vrši praktično izvan osnovne organizacije udruženog rada, u forumima izvan privrede, dakle bez uvida u složene odnose radnih kolektiva i bez ličnih posledica za stvarnog selektora ako se napravi pogrešan izbor. Ako se, dakle, decenijama vodi selekcija kadrova na pogrešnim kriterijumima (poslušnosti i prilagodljivosti) i na pogrešnim mestima (izvan udruženog rada), onda stanje privrednih kadrova mora biti krajnje nezadovoljavajuće. Nepotrebno je ovde isticati da se ovakav izbor odnosi ne samo na generalne direktore i direktore uopšte, nego i na sve one funkcionere zadužene za privrednu legislaciju i za sve propise i akte koji reguliraju privrednu materiju. Već smo rekli da se neadekvatna kadrovska politika odnosi i na privrednu i neprivrednu sferu. Ako među njima ima razlika, onda se one svode na to da se u privredi greške utvrde relativno brzo, a u neprivredi sporije ili nikada.

Pogrešna shvatanja u selekciji kadrova imaju svoju istoriju staru nekoliko decenija koja počivaju na zabludi da promocija po lestvici birokratske karijere znači i promocija u sposobnosti, pameti, nadarenosti. Ova je zabluda, izazvala znatne društvene štete. Osoba koja se ovako neočekivano vinula u funkcionerske vrhove počinjala je postepeno da zaboravlja da je to nastalo pre svega zbog poslušnosti i da veruje da su je lične sposobnosti dovele u hijerarhijski vrh. Dalja posledica ove tragične zablude je da ovakva funkcionerska ličnost sve manje oseća potrebu da se u rešavanju važnih pitanja, recimo u domenu investicija, osloni na stručne ekipe, još manje na naučne snage.⁵ Ovaj način izrastanja funkcionera daje izvesno psihološko objašnjenje jaza koji deli politiku i nauku. Iz ovog stanja stvari mogu da nastanu dve različite posledice. Ako ograničenost stručnih, organizacionih i radnih sposobnosti i neshvatanja pravca kretanja društva, bar u grubim crtama, idu zajedno sa neograničenim ambicijama da se dati rukovodilac i trajno »dokaže«, onda mogu nastati znatne štete. O tome bi investiciona politika mogla mnogo toga da kaže, ali se štete ne ograničavaju samo na sektor ulaganja. Drugi

⁵ Ne treba, s druge strane, idealizirati i same naučne snage. Nedovoljna materijalna obezbeđenost naučnih institucija morala je dovesti do niza slabosti i u samoj nauci koja nije uvek mogla držati korak sa ubrzanim hodom svetske nauke.

soj rukovodilaca ima skromnije ambicije: lagodno proživeti jedan mandat, izboriti se za drugi, eventualno treći mandat, ne pokrenuti nijedno razvojno pitanje, ne otkloniti nijednu protivrečnost da ne bi sebi i drugima zagorčao ovaj kratak život. Teško je reći koji je vid rukovodilaca, nedoraslih funkcijama, štetniji. Da li oni iz prve grupe, koji svojim ambicijama mogu napraviti teške štete društvu, ili oni iz druge grupe čije se ambicije svode na lagodan život i koji propuštaju da izvrše minimum zadataka, na primer da otklone i one tekuće teškoće koje se mogu otkloniti bez velikih potresa. Na sreću po društvo postoji i treća grupa rukovodilaca koja je dorasla funkciji rukovođenja, koja je sposobna da otkrije probleme i da se angažira u otklanjanju smetnji na putu razvitka, pa makar brzo ispali iz ekipe. Nemamo statistiku savesnih i doraslih zadacima, upornih, sposobnih, hrabrih rukovodilaca, spremnih da se suprotstave pogrešnim rešenjima ma od kud dolazila, ali iz stanja naše privrede, iz fakta da se na prstima mogu izbrojati funkcioneri koji su bili gotovi da podnesu ostavke ako se ne slažu sa nekim merama ekonomske politike, dakle na osnovu ovih činjenica, mogli bi tvrditi da je ova grupa neznatna, da ne kažemo zanemarljiva.

U našoj zemlji danas ima oko 28.000 funkcionera. To je veoma impresivan broj. Tri puta manji broj predratnih članova Partije predstavljao je onu okupljajuću, organizatorsku i pokretačku snagu koja je postala kičma pokreta i motor revolucionarnog preobražaja društva. Istorijska distanca koja razdvaja predratne revolucionare i sadašnje funkcionere iznosi četiri decenije, ali su neke usporedbe moguće, na primer usporedbe u sistemu kriterijuma za izbor nekadašnjeg člana partije i sadašnjeg funkcionera. Predratni i ratni komunisti ispunjavali su barem tri kriterijuma: *verovali su* da se bore za jedan viši oblik društva u kome će isčeznuti sve odvratnosti kapitalističkog uređenja i zavladati pravda za narod, jednako među ljudima, viši oblici kulture dostupni radnom čoveku; pokazali su veliku *hrabrost* pre rata i za vreme revolucije; bili su *spremni na žrtve*, čak do žrtvovanja života. Znatan deo sadašnjih funkcionera ne voli promene u pravcu usavršavanja socijalističkog društva, jer promene mogu da ugroze položaje i privilegije koje one nose. »Hrabrost« pokazuju samo prema podređenima, ne i prema nadređenima, nisu spremni za »žrtve«, čak i onda kad se one svode na povratak na polazno mesto koje su držali pre uzleta na funkcionerske vrhove. Postavlja se pitanje da li je to njihova krivnja što nisu ispunjavali ova tri uslova. U stvari društvo nije postavljalo pred njih ovakve ili slične uslove. Društvo u kome je komformizam u porastu može postavljati samo komformističke uslove.

Kad se postavlja pitanje daljeg svestranog (dakle ne samo ekonomskog) razvitka društva, onda se mora razmotriti moguća uloga ovog dela establišmenta. 28.000 lica u odnosu na ukupno stanovništvo od preko 22 miliona ljudi, nije kvantitet koji kao takav može bitnije uticati na pravac kretanja društva. Drugačiji zaključak će se napraviti ako se zna da se radi o rukovodiocima na najodgovornijim položajima u društvu. Sa ovog aspekta ocenjen, ovaj rukovodeći

društveni sloj predstavlja vanredno važnu komponentu društvene celine i njegov je mogući ili stvarni uticaj u obrnutoj srazmeri prema njihovoj brojnosti.

Pravilna rešenja, pogrešne odluke, izostala rešenja, to su tri osnovna oblika u kojima se je ovaj uticaj vršio. Odnos između ova tri vida odluka zavisi od kvaliteta rukovodilaca, od toga da li postoji stvarna odgovornost za pogrešne odluke ili za izostale odluke i od toga u kojoj meri javnost ima uvid u rad funkcionera i mogućnost da postavlja pitanja njihove odgovornosti. U saodnosu između pravilnih, pogrešnih i izostalih odluka sve više naglasak pada na poslednje dve karike, dakle na pogrešne i izostale odluke, jer se izbor rukovodilaca u neprivrednim i privrednim delatnostima, sve manje rukovodi kriterijumom sposobnosti, a sve više drugim obzirima, sve manje ima odgovornosti za pogrešna rešenja i izostale odluke. *Postojeći oblici socijalizma nisu rešili problem izbora i promocije kadrova, i to ostaje jedna od osnovnih, ako ne i osnovna, slabost postojećih socijalističkih društava.*⁶

Ako je uticaj ovog funkcionerskog sloja tako veliki za razvitak društva bila bi dužnost nauke da na objektivnan način prouči kvalitet rukovodećeg sloja. Jedno od prvih pitanja jeste da li bi on podržao uvođenje ozbiljnih kriterijuma izbora koji bi se sveli na triptih: sposobnost, uvid javnosti u njihov rad, odgovornost (smenjivost). Ovakvi kriterijumi bili bi neprihvatljivi po zakonu samoodržanja za sve one koji nisu dokazali svoju sposobnost (stručnu, radnu, organizacionu). Sledeće pitanje bi bilo da li je ovaj upravljački sloj za takve reforme sistema koje bi ga izvukle iz sadašnjeg stanja stagnacije, imobilizma i kretanja u začaranom krugu, i pretvorio u dinamični sistem koji bi mobilizirao sve mnogobrojne stvaralačke snage društva. Za jedan deo ovog sloja odmah bi se postavilo pitanje: zašto bi optirao za ličnu, funkcionalnu nesigurnost u jednom dinamičnom sistemu, kada postoji sigurnost funkcionerskog položaja u nekom stagnantnom ili povremeno stagnantnom sistemu. Instinkt samoodržanja ne bi išao u prilog promena. Sada se pitanje svodi na odnos

---

⁶ Posle šest ipo decenija od Oktobarske revolucije u Sovjetskom Savezu se i danas, kao veoma aktuelno pitanje, postavlja izbor kadrova. U odluci CK KPSS od 5. aprila 1983. godine — povodom 80-te godišnjice od stvaranja Boljševičke partije, govori se o problemu kadrova na sledeći način: u kadrovskoj politici je orijentacija na to da na važnim mestima budu ljudi „politički zreli i visokomoralni, kompetentni i inicijativni, koji poseduju organizatorske sposobnosti i osećanje za novo“. („Politika“, od 6. IV 1983). Traži se ono čega nema: nema kompetentnih, inicijativnih kadrova, kadrova sa organizatorskim sposobnostima i smislom za novo. To je dokaz da uspešan i logičan mehanizam kadrovske selekcije nije izgrađen u toku proteklih decenija, a da su se postojeći metodi izbora (pre svega poslušnost) pokazali krajnje pogrešni i štetni. Ako bi se sada prešlo od zemlje do zemlje „realnog“ socijalizma, dokazala bi se samo sličnost u načinu izbora i promoviranja kadrova. Savremeni svet i savremeni društveno-ekonomski sistemi takmiče se pre svega u uspešnosti izbora privrednih kadrova i kadrova uopšte i tek posle toga slede ostali vidovi takmičenja. Veliko pitanje savremenog socijalizma svodi se na to: šta je to zajedničko u neuspešnosti izbora kadrova i koji su njegovi koreni.

snaga između nedoraslih funkcijama i sposobnih kadrova, a mi taj odnos ne znamo ili samo naslućujemo.⁷

Međutim, sloj funkcionera se ne može odvojeno izučavati od sloja rukovodilaca u privredi (direktora i generalnih direktora). Koliko god bilo znatnih sličnosti u poreklu birostrukture i tehnstrukture, ova dva sloja su izložena različitim spoljašnjim, objektivnim uticajima. Neuspešne direktore je veoma lako prepoznati iz dokumentacije SDK-a, dok to nije slučaj sa neuspešnim funkcionerima. Mogu se takođe identificirati i uspešni i veoma uspešni direktori svih rangova koji su, u buri ekonomskih promena i u moru nepotrebnih, protivrečnih administrativnih propisa, uspeli da zadrže brod organizacija udruženog rada kojima upravljaju, da osiguraju minimum akumulacije za vlastiti razvoj i znatan deo akumulacije za spašavanje neuspešnih preduzeća rukovodenih od neuspešnih poslovnih grupa. Za rezultate u razvoju naše privrede u toku prošlih decenija, treba zahvaliti, u znatnoj meri, upravo ovim uspešnim rukovodiocima koji su znali iz radnih mogućnosti neposrednih proizvođača da izvuku zadovoljavajuće radne i privredne efekte.

SAMOSTALNOST ORGANIZACIJA UDRUŽENOG RADA I ATOMIZIRANOST DRUŠTVENOG KAPITALA

Samostalnost privrednih organizacija predstavlja posebno i pozitivno obeležje jugoslovenskog oblika socijalizma i ono ga razlikuje od svih drugih vidova socijalizma u ovoj fazi razvitka. Samo na toj osnovi mogao se razviti robni karakter jugoslovenske privrede i izgraditi tržišna privreda. Samostalnost organizacija udruženog rada i robni (tržišni) karakter privrede, postali su dve osnovne karakteristike na kojima se jedino mogla podići zgrada samoupravljanja.

Ovim ipak nije bila do kraja trasirana putanja »prirodnog zakona kretanja«, da upotrebimo Marksov izraz. Nije izgrađen produžetak ove putanje razvitka, produžetak koji bi omogućio, olakšao, podsticao dobrovoljno, dohodkom motivirano, koordiniranje, približavanje, integrisanje samostalnih organizacija udruženog rada, što bi dovelo, kad je to potrebno, do koncentracije kapitala i do svih prednosti do kojih se dolazi ekonomijom obima. Sačuvati samostalnost preduzeća i olakšati koncentraciju proizvodnje i kapitala, za ta prividno protivrečna zahteva, mi nismo našli rešenje. Tako su izgubljene znatne prednosti koje daje koncentracija akumulacije u bilo kakvom obliku. U nedostatku ovako snažnog pokretača, kakvu predstavlja udružena ili koncentrirana akumulacija, pokušava se na nivou republika, administrativnom intervencijom, udružiti akumulacija, zaobilazeći samoupravljanje i samostalnost organizacija udru-

⁷ Stipe Šušvar je nešto natuknuo o ovom pitanju na X sednici Centralnog komiteta CK Hrvatske: „Previše je članova SK koji nisu pravi borci za samoupravljanje, da imamo i veliki partijski aparat, pa i inteligenciju, od kojih, međutim, malo tko zna voditi idejnu bitku. Velika je idejna raspoloženost, koketiranje sa malograđanstvom, kritika vlastite partije s distance“ („Danas“ od 12. IV 1983., Zagreb, str. 13).

ženog rada. Umesto u pravcu udruživanja sredstava, realno kretanje je teklo u suprotnom pravcu, u pravcu nezavisnosti osnovnih organizacija udruženog rada. Most između samostalnosti organizacija udruženog rada i potrebe koncentracije akumulacije nije izgrađen, te je usitnjenost proizvodnog procesa postala realnost jugoslovenske privrede. S druge strane, pokušaji da se na nesamoupravni način dođe do nekih oblika koncentracije proizvodnje i akumulacija završavaju na granici republika i pokrajina, ponekad i na granici opština. Krupna kapitalistička preduzeća, ovladavši nacionalnim tržištem, nisu se libila da pređu državne granice i da se pretvore u međunarodna monopolska udruženja. U svetu proizvodnih giganta, jugoslovenski privredni subjekti postaju zanemarljive veličine osuđene da većito gube. Ako ipak naš sistem, patuljastih veličina, dokaže jednoga dana svoje privredne prednosti u opštoj međunarodnoj privrednoj utakmici, postaćemo slavni i kao tvorci novih ekonomskih teorija. Izgledi za ovakav razvitak su slabi.

Prof. dr. Kiril MILJOVSKI

CONSIDERATIONS ON THE SUPERIORITY AND INFERIORITY OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

Summary

The scope of this article is to point out the main neuralgic spots that bother the functioning of the Yugoslav type socialist society.

An advantage of the socialist socio-economic system is its ownership of the means of production and the possibility for a planned guidance of the economy.

On the other hand, with regard to the factors utilization and the management of the means for production it appears that this system was unsteady for a certain period of time, and then started to lose its advantage in comparison with the capitalist system. This is why we should raise the question of who and how manages the means of production, and more specifically about the selection and appointment of managers, in the economy as well as in the state (or society) authorities.

It is now evident that the many weaknesses of our economy are due to the appearance, extension and the growing power of bureaucracy. Wrong decisions are one of the shortcomings of bureaucratic management, and sluggishness is another. It brought the economy to a state of immobility: with late responses towards the urgent problems, with a negligible attitude towards the technical progress, and so on.

Selection and promotion of the cadres, in practice, is more a matter of adaptability and obedience — instead of technical competence, organizational ability and responsibility. The existing types of socialism have not solved the problem of selection and promotion of cadres, and this makes the main weakness of the existing socialist societies.

The low level of work motivation is a weak point too. We all agree, theoretically, upon the principle of income distribution in accordance to work efforts. But in practice this principle is often neglected.

There is no proper link between science and the economy. The economy did not show much of interest for collaboration with science. But »society«, i.e. the leading structure of society is not inclined towards such a connection, either.

Still another problem is the jeopardized planning and market component parts of the economic system. We define our system as being market-planning or planning-market, but in practice our economy is coming to be nonplanning-nonmarket. It is left to the merits of administrative intervention of the state authorities.

Self-reliance of the business organizations is a positive feature of the Yugoslav type of socialism. Yet, it should be extended towards a linkage among these organizations based upon their own business interest.

